

Size Anne Diyebilir miyim Evinde Neler Oluyor?

Nuray Şimşek, Ayşe Lahur Kırtunç

nurays@lycos.com

Ege Üniversitesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü

Hangisi daha soylu bir düşünce? Bu tür programları ev kadını oyalaması olarak görüp yok farzetmek mi? Yoksa direnip popüler kültürün bütün ört bas etmelerine, süslü kapaklar yapmalarına, arkalarındaki güç ilişkilerini görmeye çalışmak mı? Hiç birşeyin gösterilmek istendiği kadar basit olmayacağı şüpheli yaklaşımıyla *Size Anne Diyebilir miyim?* adlı programın basit, tanıdık ve geleneksel bir çöpçatanlık oyunu olmaktan öte, toplumumuza yerleşmiş, yerleştirilmiş güç ilişkilerinin artık kemikleştirildiği, baskın güçlerin toplumda tam bir itaat yaratmaya yönelik güncel hamlelerinden biri olduğu görüşündeyim. Çoğunlukla görmemezlikten gelinen, alt tabakaya özgü basit eğlence şekilleri olarak küçümsenip yok farzedilen birçok popüler kültür ürünü, tolumdaki güç ilişkilerinin içerisinden doğar ve farklı topluluklarca farklı algılanıp anlamlandırılarak zincirleme bir üretkenlikle yeni güç ilişkileri doğurur. Etkili bir popüler kültür ürünü olarak seçtiğim bu programın, hangi niyetle, hangi baskın güç tarafından hangi insanlara boyun eğdirme amacıyla yaratıldığı, hangi güç ilişkilerini nasıl yansıttığı ve her rıza yaratma çabasının kaderinde olduğu gibi ne tür direnişlerle karşılaştığını incelemeye çalışacağım.

Güç ilişkileri, Michel Foucault'nun "Metod" adlı makalesinde belirttiği gibi "ekonomik süreçler, bilgi ilişkileri ya da cinsel ilişki gibi dışarıda bir yerde kalmaz; aksine bütün bu diğer ilişkilerin hemen içerisinde yer alır." Güçlerin savaşı, eski zamanların meydan savaşları gibi halkın gözünden uzak gerçekleşmiyor. Bakkaldan aldığınız çikolatada, can sıkıntısından dolaştığınız alışveriş merkezinde, kendi evinize adım attığınız anda ya da 'Size Anne Diyebilir miyim?'de bizim de içinde olduğumuz kıran kırana bir güçler savaşı biz hiç farketmeden devam ediyor. Güçlerin savaşı yaşadığımız hayatın her anında var, ve biraz yakından bakıldığında ortaya çıkarılabilir.

Foucault'ya göre güç, hiçbir zümrenin, sınıfın ya da kişinin malı değildir. Güç elde tutulabilecek bir şey bile değildir. "Güç, içerisinde eşitlik olmayan hareketli ilişkilerin birbiriyle etkileşiminde hissedilir." ("Metod") Bir başka deyişle eşitliğin olmadığı her tür hareketli ilişki içerisine güç sızmıştır. Eşitsizliği, bir baskın güç bir de bu güce boyun eğmek zorunda bırakılan taraf olarak algılayabiliriz. Bu, burjuvazi-işçi sınıfı, erkek-kadın, çocuk-ebeveyn, yaşlı-genç, öğretmen-öğrenci ilişkileri şeklinde bir hakim bir de uymak zorunda olan tarafı barındıran her tür ilişkide görülebilir. Marksistlerin, toplumdaki tüm üst yapıları (sanat, kültür, din vs.) ekonomik yapıya, ki onu da şekillendiren üretim yöntemleridir, bağlayan görüşleri, toplumdaki güç dağılımında kazançlı olan

topluluğu burjuvazi olarak belirler. Dolayısıyla popüler kültür de, egemen sınıf olan burjuvazinin baskı kurma ve yönetme yöntemlerinden sadece biridir.

Gramsci, "Egemenlik, Aydınlar ve Devlet" (Hegemony, Intellectuals and State) adlı makalesinde, yönetilen toplulukların rızasının sağlanmasının başarılı bir egemenlik kurmada en az fiziki güç kullanmak kadar etkili olduğunu söylüyor:

"Parlamentar rejimlerin artık klasikleşmiş normal egemenlik kurma yönteminin özelliği, fiziki güç ve rızanın bir bileşimi olmasıdır, bu ikisi birbirini karşılıklı olarak dengeler ve fiziksel güç kullanımı rıza oluşturmaktan daha baskın değildir. Aslında yapılmak istenen şey, baskının (güç kullanımının) çoğunluğun rızası ile gerçekleşiyormuş gibi görünmesini sağlamaktır."

Dolayısıyla popüler kültürün Marksist bakış açısı, bize her türlü popüler kültür ürününü, ezilmeye razı olan bir işçi sınıfı yaratmaya yönelik bir burjuvazi kandırmacası olarak gösterir. Devletin (devlet burjuva sınıfının sözcüsü olduğu için aynı zamanda burjuvazinin), ideolojik devlet araçları vardır. Althusser'e göre egemen sınıf alt sınıfa kendi belirlediği ideolojiyi benimsetmeye çalışır. İdeoloji ise ezilen sınıfın kendisini ezilmiyormuş gibi hissetmesini sağlayacak bir rüya alemidir. "İdeoloji, bireylerin kendi gerçek yaşam şartlarıyla kurdukları hayali ilişkiyi temsil eder." (Louis Althusser, "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Araçları") Birey, eşit değildir ama kendisini eşit gibi hisseder, parasızdır ama her an çok zengin olabileceği ihtimaline inanır, güzel değildir ama biraz makyaj ve güzel elbiselerle mankenler kadar alımlı olabileceğini bilir.

Size Anne Diyebilir miyim? evinde yarışmacılara benimsetilen ideoloji, her güçsüzün hayali paraya ve hatta aşka biraz kavga, bunalım, zorluk sonrasında da olsa ulaşabileceği. Hayat size hep sırtını dönmüş olabilir, ama herkese eşit fırsat tanıyan mükemmel sistem kapitalizmde artık kazanma sırası sizde. Burjuvazinin ideolojik aracı medya, burjuvazinin herkesin yürekte inanmasını istediği, bu ülkede herkese eşit fırsat tanınıyor hayalini önce yarışmacılara, sonra da izleyenlere gördürüyor. Böylece boyun eğen sınıfın, yeterli eğitim alamasa da, yeterli beslenemese de, yeterli barınmasa da "bir gün gelir hem paraya hem aşka kavuşurum" umuduyla oturup sıra beklemesi konusunda rızası alınmış oluyor.

Kapitalist düzenin işleyişine hiç itiraz etmeden, bu işleyiş içerisinde boğulmamaya çalışmak, ve bunu yaparken de gerekirse ahlaktan, geleneksel aile kurallarından, dostluklardan, kendine saygıdan taviz verilebileceği konusunda da rıza

alınıyor bu programda. "Favori gelin" ya da "favori kaynana" olabilmek için yarışmacılar birbirlerini gammazlayabiliyor, sırlarını açığa çıkarabiliyor, kapıları dinleyebiliyor ya da yirmi yaşındaki bir genç kız altmış yaşındaki bir kadına hakaret edebiliyor. Bütün bunlar yarışmanın kurallarına aykırı değil. Çünkü sonuca giden her yol, serbest ekonomide olduğu gibi, burada da mübah.

Andrea L. Press *Televizyon Seyreden Kadınlar (Women Watching Television)* adlı kitabında, işçi sınıfı kadınlarının televizyonu gerçek olarak algıladıklarını, televizyonu bir öğrenme aracı olarak gördüklerini ve çocukluklarından beri televizyon seyretme konusunda ailelerinden yana hiçbir kısıtlama yaşamadıklarını ve hatta anne babaları tarafından bu konuda cesaretlendirildiklerini söylüyor. Orta sınıftan gelen kadınlar ise, Press'in yaptığı görüşmelerde, televizyonu gerçek olarak algılamadıklarını, ciddiye almadıklarını ve çocukken ailelerinden fazla televizyon seyretmemeleri konusunda sürekli uyarı aldıklarını söylüyorlar. Bu durumda televizyon, güçlü sınıf için gerçek hayatın bir yansıması değil; öte yandan işçi sınıfı için gerçekleri öğreten bir araç. Bütün bu özellikleriyle de egemen sınıfın sorunsuz bir şekilde egemenliğini sürdürmesi açısından en etkili ideolojik araç.

Size Anne Diyebilir miyim?, bir televizyon kanalından bütün gün canlı olarak yayınlanıyor. Yine ulusal kanalların en büyüklerinden birinde de, her Cumartesi akşamı finali üç saati aşan bir süre boyunca, hafta içi her öğleden sonra ise özetleri ve seyirci yorumları yaklaşık iki saat boyunca yayınlanıyor. Aynı kanaldaki *Sabah Sabah Seda Sayan'* da da yine programın özetleri veriliyor ve stüdyodaki seyircilerden gelişen olaylar hakkında yorumlar alınıyor. Bu ulusal televizyon kanalı, haftada yaklaşık yirmi üç saat boyunca bu programı yayınlıyor. Sanayileşmiş ülkelerde popüler kültür ürünlerinin de alınıp satılan, üretilen tüketilen birer mal olduklarını göz önüne alırsak, çok seyredilen bu programın popüler kültür üreticilerine iyi kar bıraktığı; aralarda seyrettirilen reklamlarla da kapitalizmin üretim araçlarını elinde tutan hemen hemen her kesimine faydalı olduğu görülebilir. Egemen sınıf bu program sayesinde sadece rıza kazanmıyor, büyük paralar da kazanıyor.

Ancak Foucault'un güç hakkında söylediklerine geri dönecek olursak, bu popüler kültür ürününde aramız gereken tek güç ilişkisinin burjuvazi-işçi sınıfı arasındaki güç ilişkisi olmadığını görürüz. Çünkü eşitliğin olmadığı, yani bir hakim bir de boyun eğen tarafın olduğu her tür ilişkide bir güç ilişkisi vardır. Foucault diyor ki : "Güç aşağıdan gelir, yani, güç ilişkilerinin kökeninde yönetenler ve yönetilenler arasındaki zıt kutuplu, her şeyi içine alan ve genel bir matriks olarak hizmet eden bir zıtlık yoktur- yukarıdan aşağıya uzanan ve küçük küçük topluluklara etki eden ve sonra da sosyal yapının en derinlerine inen böyle bir zıt iki kutupluluk durumu söz konusu değildir."

Dolayısıyla bu tür popüler kültür ürünlerinde, tepeden inme bir güç gösterisi, herşeye hakim bir güçlü sınıf ve onun yönlendirmesiyle oluşan anlamlar zinciri değil, aynı gücün toplumun derinliklerinden, küçük küçük ilişkilerinden gelip yine de bu güce nasıl hizmet ettiklerinin izini sürmek gerekir. Aile, kadın-erkek ilişkisi ya da gelin-kayınvalide ilişkisi bu programın oluşturduğu bir tür laboratuvar ortamında alttan gelen, toplumun her hücrelerine sızan ve geneline hakim olan gücü açığa çıkarıyor.

Anneler ve oğullar arasındaki ilişkiye baktığımızda, kapitalizme en uygun güç ilişkisi karşımıza çıkıyor. Programdan çok sıkılan ya da gerçek aşkı burada bulamayacağını düşünmeye başlayan oğul, annenin baskısı ile hemen doğru yola getiriliyor. Sistemi eleştirmek, ona isyan etmek, programın kurallarına uymamak kesinlikle söz konusu değil. Böyle bir durumda hiçbir başka güce gerek kalmadan, hemen aile içerisinde, gerek baskıyla gerekse tatlı sözlerle rıza oluşturulma yöntemiyle, isyancı oğul hemen düzgün işlemesi gereken kuralların tekrar içine çekiliyor.

Anneler hafif bunalım belirtileri vermeye başlayınca (çoğunun yaşlı insanlar olmasından kaynaklanan kavga anında tansiyonlarının yükselmesi gibi -28 Ocak 2005' de yayınlanan gündüz özetlerinde Müjgan Hanım'ın tansiyonu yükseldiği için yataklara düştüğünü görüyoruz), oğul annesini o kızı çok sevdiğine ve programdan ayrılmasının onun mutsuzluğunun sebebi olacağına ikna ederek oyunun işlemlerini sağlıyor.

Yeterince atak olmayan, kızların gönüllerini fethetmekte başarılı olamayan oğul yine anne tarafından uyarılıyor. Açık göz olması, rakiplerine nefes aldirmaması, gönlünü çaldığı kızı kimselere kaptırmaması konusunda annesinden tavsiyeler alıyor. Kapitalizmin atak ol, kimseye acıma, başarıya kilitlen ve önüne çıkan bütün engelleri yık kuralları aile içerisinde önce annenin oğluna tavsiyeleriyle sonra oğulun anneyi kurallara çekmek için uyarılarıyla, kuralların dışarıdan bir güç tarafından hatırlatılmasına gerek kalmadan yerleştiriliyor. Toplumda çocuklarının sistem içinde ezilmesini istemeyen anne babalar zaten kapitalizmin kurallarını çocuklarına okuldan önce öğretmeye başlıyorlar.

Kadın-erkek ilişkilerine baktığımızda da yine, çok özel olması gereken bir gönül ilişkisinde bile kapitalizmin kurallarının işlediğini görüyoruz. Gelin adayları, pazarlık kızıştırmada, kendilerini en pahalıya satmada başarılı olmaya çalışıyorlar. Hem seyircilerin oyları hem de damatların tercihleriyle işleyen sistemde, o evde daha uzun süre kalabilmek için onların da gerçekten çok acımasız, iki yüzlü, az duygulu ve ezip geçen kişiliklere sahip olmaları gerekiyor. Yine 28 Ocak 2005' de yayınlanan özetlerde gelin adaylarından Billur, damat adayını evdeki başka bir kızla yaklaştığı için suçluyor. Damadın o kızla çok yakın bir şekilde dans ettiğini,

ve bu durumu da ona evdeki başka bir kızın haber verdiğini söylüyor. Daha sonra bu durum, iki sevgili arasında olabilecek sıradan bir kıskançlık olayından sapıp, bunu Billur'a kimin söylediğine odaklanıyor. Hem damatla dans eden gelin adayı, hem de bunu haber veren aday sorguya çekiliyor, suçlanıyor. Ama asıl başarısız ilişki yürüten Billur ve damadı bütün bunlardan kendilerini sıyrıp, herkesin düşman olduğu inancına sarılıp ilişkilerini devam ettiriyorlar. Yarışmacılar oyun aşklarını, etraflarındaki insanlara zarar vererek, onları mutsuzlaştırarak yaşıyorlar. Kapitalist toplumlarda olmak zorunda olduğu gibi... Herkes aynı anda mutlu olamaz. Çünkü çoğu kişinin mutluluğu herşeye aynı anda sahip olmaktan geçer. Toplumda bir kişi mutlu olduğunda aynı anda birçok kişi mutsuz olur. Çünkü diğerlerine mutlu olunacak hiçbir şey kalmamıştır. Dolayısıyla bu evde de sadece bir kadın, bir erkek, bir de kayınvalide mutlu olacaktır. Kazananlar bütün altınları, hediyeleri alıp götürecektir; diğerleri ise aylardır çektikleri acılarla, buhranlarla, hayal kırıklıklarıyla evlerine yollanacaklardır.

Toplumdaki en özel, ne üretim ilişkileriyle ne devletle ne de egemen sınıfla hiçbir alakası yokmuş gibi görünen tamamen kişisel sandığımız ilişkiler de bile var olan burjuvazi ve işçi sınıfı arasındaki güç ilişkisi, programın oluşturduğu küçük toplum örneğinde görülebiliyor. Ancak toplumda var olan tek güç ilişkisi burjuvazi ve işçi sınıfı arasındaki güç ilişkisi değil. Fiske'ye göre, "Popüler kültür, boyun eğme koşulları altında üretilir." Yani popüler kültürün ortaya çıktığı yerde, bir baskın güç bir de ezilen güç her zaman vardır. "Fakat sınıf farklılığı, toplumdaki tek baskı kurma-boyun eğme eksenidir; sınıflar içerisinde bir çok farklı insan oluşumu vardır." (Fiske, "Commodities and Culture") Fiske, popüler kültürün sadece işçi sınıfına ait, onun için var olan bir olgu olduğuna katılmıyor. Kültürel uygulamaların, ezilenler arasında kurulan bağlılıklara özgü olduğunu düşünüyor. Diyor ki:

"Hangi sınıftan olurlarsa olsunlar kadınlar, Bourdieu'nun (Bourdieu, popüler kültürün işçi sınıfına özgü olduğunu düşünen bir yazar) işçi sınıfı kültürünün bir göstergesi olarak belirttiği şekilde pembe dizilere ilgi gösterebiliyor ve gösteriyorlar da, fakat bu durum ezilenlerin kültürüne ya da popüler kültüre atıfta bulunmak için genelleştirilebilir... Kadınların zevkleri ve işçi sınıfının zevkleri birbirine benziyor; ancak bunun sebebi kadınların işçi sınıfından olması ya da işçi sınıfının kadınsı olması değil; bunun sebebi, her ikisinin de gücü elinden alınmış sınıf olması ve böylelikle de kendileri ile popüler kültür uygulamaları arasında kolayca bir bağ kurabilmeleri." (47)

Ataerkil toplumumuzda kadınların gücü elinden alınan sınıf, erkeklerin ise baskın güç olduğunu göz önüne aldığımızda kadın erkek arasındaki güç oyununun popüler kültür ürünlerine sızması kaçınılmazdır. Çünkü popüler kültür

toplumdaki güç ilişkilerinin tam içindedir. *Size Anne Diyebilir miyim?*'deki gelin adaylarının bütün hakları ellerinden alınmış. Kendilerini beğendirmekle yükümlü oldukları, damat adaylarının gözü kulağı konumundaki kayınvalideler ile aynı evde yaşamak zorundalar. Televizyonlarının başındaki ataerkil düzenin öğretileriyle yetiştirilmiş milyonlarca kadın da birer fahri kayınvalide kimliğinde gelin adaylarını kontrol altında tutuyorlar.

Gelin adayı Seval'in kayınvalidesi Günay Hanım, özetlerden birinde Seval'i tehdit ediyor. "Ben sana bunu yapmayacaksın demedim mi" diyor. Gelinlere yapmaları ve yapmamaları gereken şeyler söyleniyor. Hakını aramaya çalışan gelin adayı ise, hem evin içinde toylukla, ne yaptığını bilmemekle suçlanıp bir kenara atılıyor; hem de seyircilerden büyüklerine karşı gelen kural tanımaz gelin olarak azar işitiyor, sindiriliyor. İsyancı gelinler, münasip eşlerini evlerinde oturup bekleyen genç kızlara ibret olarak cezalandırılıyor.

Erkeklerin gelin ile ya da hatta kendi anneleri ile karşılaştırıldığında çok baskın bir güçleri var. Herşey erkeğe soruluyor, bir sorun varsa onun çözmesi bekleniyor, güç sahibi erkek olduğu için hem erkeğin annesi hem de gelin adayı onu kendi yanına çekmeye çalışıyor; tatlı dille kandırıp ondaki gücün bir kısmını kendi çıkarları için kullanmaya çalışıyorlar. Damatların gelin-kayınvalide evini olağan ziyaretlerinden birinde, evde çok büyük bir kavga çıkıyor. Bütün gelinler bütün kaynaklar birbirine bağtırmaya başlıyor. Ancak damatlardan biri "Yeter be!" diye bağırıp bu kadın çılgınlığına bir son veriyor. Bütün kadınlar (gelinler, kaynaklar) babalarından azar itmiş çocuklar gibi susup bir kenara çekiliyor.

Kadın-erkek arasındaki gönül ilişkilerinde hep erkeklerin öncü olması bekleniyor. Gelinlerini erkekler seçiyor, sonra beğendikleri kızlara yaklaşıyorlar. Kızların genellikle tek yükümlülükleri, olabildiğince güzel görünmeye çalışıp erkeklerin onlara yaklaşmasını beklemek. Aşkını ilan edebilen bir kız hafiflikle suçlanıyor, ve ne erkeklerin ne de onların annelerinin onayını alabiliyor.

Gelin adaylarının toplumda kadınlara biçilmiş geleneksel rollere itirazları yok gibi görünüyor. Ataerkil düzende kadınları başarıya götüren yolun bu rollere uymak olduğu konusunda onlarda rıza oluşturulmuş durumda. Evdeki gelin adaylarından biri boş vakitlerinde örgü örüyor. Toplumsal sorunlardan asla bahsetmiyorlar. Evlenme yaşı gelmiş kızlardan beklendiği üzere, kız arkadaşlarıyla oturup diğer kızların dedikosunu yapmak ya da çıktıkları çocukla bir önceki buluşmada ne yaptıklarını anlatmak, bu buluşmalarla ilgili kafalarına takılan şeyleri diğer kızların tartışmasına açmak onların en sevdiği vakit geçirme faaliyetleri.

Cinsellik konusunda da çekingen roller üstlenmelerinin, oy ve onay toplama açısından işlerine yarayacağına bilincindedir. Türkiye'de

kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkide de aynı baskın güç ve ona boyun eğen taraf ilişkisinin izlerini görmek mümkün. Şahika Yüksel, "Cinsellik İdeolojisi: Dün ve Bugün" adlı yazısında şunları söylüyor:

"İki cins, hayata, birbirlerine ve cinselliğe ayrı ayrı hazırlanır. Çocuklar ayrı iki dünya içinde, farklı normlara ve kalıp yargılara göre büyütülür, kadınlık ve erkeklikle ilgili çelişkileri tartışmak için aynı çatılar altında (aile yuvaları) yolları ayrılış sürecine bakalım. Cinslerden biri, erkek olan taraf, amaca, başarmaya, duygusal yönden açık vermemeye yönelik eğitilirken, kadınların kurgusu (onlar tek başına bir şey başaramayacağına göre) olayın sürecine yönelik olmalıdır. İyi bir genç kızın 'romantik' duygularla boyanmış ve fizik yakınlığa yabancı hayalleri vardır; gerçekleşmesi pek olanaklı olmayan beklentileri idealize edilir. Cinselliğinden, bedeninden ve arzularından uzak tutularak, onlar bastırılarak büyütülür kadın. Sonra beyaz atlı prensi gelip ondan adını alıp kendininkine eklendiğinde, yani evlendiğinde ve meşru yoldan sevişmesi gerektiğinde gafil avlanır, bu arada kimliğini de kaptıracığından habersizdir..." (Türkiye'de Kadın Olgusu, 118)

Evin içerisinde erkekler kızlara daha rahat dokunuyorlar. Rahatça cinsel imalarda bulunabiliyorlar. Kızlar ise geleneksel ataerkil Türk aile yapısına uygun hareket etmek zorunda olduklarını biliyorlar. Gelin adaylarından biri, dosta düşmana namusunu ispatlamak istermiş gibi, "Annemler beni buraya yollarken şartlar koydular. Şu yatağın üzerinde erkeklerle konuşmayacağıma söz verdim" diyor. Gelin adayları özellikle de ne kadar namus düşkününü ailelerden geldiklerini övünerek kameralara anlatıyorlar. Kadının cinsel açıdan kısıtlanması, kadınlarca doğru olarak kabul ediliyor ve ataerkil düzende bir kadının kabul görmesi için uyması gereken bir kural olarak annelerden kızlarına aktarılıyor.

Evde diğer kadınlara oranla daha güçlü gibi görünen kayınvalideler de aslında bu güçlerini yine erkeklerden alıyorlar. Ataerkil toplumlarda evlenirken kadından alınıp eşine verilen birey olma yetisi, kadın, erkek çocuk doğurduğu takdirde ona iade ediliyor; ancak geri verilen bu gücün ataerkil düzenin savunulması adına kullanılması şartıyla. Ferhunde Özbay, "Kadının Statüsü ve Doğurganlık" adlı yazısında toplumumuzda kadının toplum içerisindeki yerinin yükselmesi ile çocuk doğurması arasındaki ilişkiyi şöyle açıklıyor:

"Erkek egemen normların geçerli olduğu toplumlarda kadınların toplumda var olma nedeni çocuk doğurma kapasitelerine indirgenmiştir. Örneğin birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadın ve anne sözcükleri eş anlamda kullanılabilir. Böyle bir kültürel yapıda bir kadın için çocuksuz olmak son derece statü düşürücüdür; çocuksuz kadın ya evde kalmıştır ya

da kısırdır. Her iki deyim de kadını aşağılamak için kullanılır."

Ancak kadının gücünü geri alma savaşı, sadece çocuk doğurmayı başararak bitmiyor. Doğan çocuğun cinsiyeti de, kadının *Size Anne Diyebilir miyim?* evindeki kayınvalide adayları kadar mağrur dolaşabilmesi açısından önemli. Ferhunde Özbay yazısına şöyle devam ediyor:

"Toplumsal olarak doğurganlığın kadının statüsünü arttırması için doğan çocuğun cinsiyeti de önemlidir. Hiç erkek çocuk doğurmuş bir kadın, baba soyunun devamını sağlayamadığı gerekçesi ile saygınlığını yitirebilir. Evlenip, çocuk doğurmuş, hele erkek çocuğu olan kadınlar, toplumsal olarak ödüllendirilir; evli olmayan ve çocuksuz kadınlara göre daha fazla saygı görürler. Yasal ve toplumsal normlar annelik ve aile ile ilgili sorunlarda evli anneleri diğer kadınlara göre daha fazla korur." (118)

Programda karşımıza çıkan kayınvalide adayları, gelin adaylarını azarlayabiliyor, sık sık eleştiriyor, tehdit ediyor ve onları uygun birer gelin haline getirmek için kişilik hakları üzerinde canları istediğince oynayabiliyorlar. Bütün bunların ardından ise gelinlerin tam bir itaat örneği göstererek gelip ellerini öpmeleri bekleniyor. Bir zamanlar, daha erkek çocuk sahibi değillerken üzerlerinde oynanan erkek egemen toplumun güç oyunlarını gelinleri üzerinde devam ettirmek ister gibiler.

Peki bu popüler kültür ürününün barındırdığı tüm bu güç oyunları, ezilen sınıfların rızasını oluşturmaya yönelik sunulan bu yaşam biçimleri, ezilen hedef kitlelerin gerçekten onayını alıyor mu? Yoksa popüler kültür ürünü hangi niyetle üretilmiş olursa olsun, onun toplum içinde yarattığı etki, onu tüketenlerin bu ürünü nasıl anlamlandırdığına mı kalmış?

Erkan Yüksel, *Medya ve Kültür* adlı kitabında Bernard Cohen'in bir sözüne yer vermiş. Bernard Cohen diyor ki: "Medya ne düşüneceğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemekte fevkalade başarılıdır." (105) Bu açıdan *Size Anne Diyebilir miyim?* milyonlarca kişiyi (çoğu kadın olmak üzere) televizyon başına oturtmuş; çok yüksek izlenme oranları yakalayıp iyi karlar bırakmış; haber programlarına, yarattığı ilginç kişiliklerle ve olaylarla konu olmuş; kadınların ev toplantılarında ya da kahvehanelerde konuşulmuş; dolayısıyla gerçek anlamda bir gündem belirlemiş olabilir. Ama asıl nokta şu, bu program gerçekten de hedeflendiği gibi baskın güç-ezilen güç arasındaki güç oyununda baskın tarafa hizmet ediyor mu?

Michel Foucault'a göre "Gücün olduğu her yerde direnç de vardır, buna rağmen bu direnç egemen gücün dışından bir yerden gelmez. Şöyle söylemek doğru olur mu, bir kişi her zaman gücün içerisinde, güçten kaçış yoktur, gücün olduğu yerde onun dışında kalmaktan bahsedilemez, çünkü birey her şekilde bu yasaya tabidir? Ya da şöyle söylemek, tarih mantığı, güç de tarihi aldatıp

yenmiştir ve ortada hep bir kazanan vardır? Bunları söylersek, güç ilişkilerinin birbiri içine sıkıca geçmiş özelliğini iyi anlamamış oluruz. Güç ilişkilerinin varlığı, birçok noktadan gelen direnişlere bağlıdır: bunlar güç ilişkilerinde, düşman, hedef, destek ya da kulp görevini üstlenirler. Bu direnç noktaları, güç ağının her yerinde vardır. Dolayısıyla da büyük bir İtiraz'ın gerçekleştiği tek bir yerden, bir isyan ruhundan, bütün ayaklanmaların kaynağından, ya da saf bir devrim yarasından bahsedilemez." ("Metod")

Yani egemen güçlere karşı direniş, etkileri somut bir şekilde gözlemlenebilecek toplu bir eylem değildir. Gücün bizerettiği her yargıya biz de direniriz. Popüler kültür karşıtlarının düşündüğü gibi, popüler kültür egemen sınıfların nükleer silahı, alt sınıflar ise popüler kültür baskısına maruz kalan çaresiz yığınlar değildir. Her ürüne anında bir direniş gösterilir. Popüler kültür ürününün oluşturduğu anlamlar da, zaten güç sahibi sınıfın amacı ile ona gösterilen direnişin bir bileşkesidir.

Endüstrileşmiş toplumlarda iş dağılımı profesyonelce yapılır. Bir endüstri sektörü olarak görülen popüler kültür de bu profesyonel iş dağılımından nasibini alır. Hiç kimse artık kendi ekmeğini kendisi yapmadığı, kendi ineğini kendisi yetiştirmediği gibi kendi kültür ürününü de kendisi oluşturamaz. Bu yüzden de popüler müzik dinlemek ya da pembe dizi izlemek ezilen sınıfın güce sessiz boyun eğişi olarak değil; As de Certeau'nun teşhis ettiği gibi "insanların elindekilerle idare etmesi" olarak değerlendirilmelidir" ki insanların elindekiler de kültür (ve diğer sanayilerin) ürünleridir. (Fiske, 35)

Fiske bu görüşe şunu ekliyor : "Popüler kültürün yaratıcılığı, sanayi ürünlerinde olduğu gibi daha çok malın üretim aşamasında yatmaz. İnsanların ortaya çıkardığı sanat burada, "idare edebilme" sanatıdır. Günlük hayatın kültürü, kapitalizmin sağladığı kaynakların yaratıcı, ayırt edici kullanımında yatar." (Fiske, 41)

İnsanlar popüler kültürü tüketiyorlar; ve bunu başka çareleri olmadığı için yapıyorlar. Ama bu tüketime kendi anlamlarını yüklemeyi ihmal etmiyorlar ve gerilla taktikleriyle sürekli olarak egemen güçlerin popüler kültür ürünlerinde ettikleri yargılara direniyorlar. İnsanların popüler kültüre direnişi De Certeau'nun tarifıyla Fiske'in kitabında şu şekilde ifade ediliyor:

"De Certeau bu çekişmeyi açıklamak için askeri bir benzetme kullanıyor; güçlünün devasa, iyi organize olmuş kuvvetleriyle donatılmış stratejisinin güçsüzün hızlı gerilla taktikleriyle karşılaştığını söylüyor. Bu taktikler, güçlünün kuvvetlerindeki zayıf noktaları gözüne kestirmeyi ve gerilla savaşçıları olarak işgalci orduyu sürekli tacizlerle rahatsız etmeyi içeriyor. Gerilla taktikleri güçsüzün sanatıdır: Güçlüye asla açık savaş meydanında meydan okumazlar; çünkü bu yenilgiye davetiye çıkarmak olacaktır. Bunun aksine, güçlünün hakim

olduğu sosyal düzen içerisinde ve bu düzene karşı kendi konumlarını sağlamlaştırmaya çalışırlar." (Fiske, 19)

Size Anne Diyebilir miyim? evinde olup bitenlerden bölümler gösterildiği ve sonra da stüdyodaki seyircilerin fikirlerinin alındığı *Sabah Sabah Seda Sayan* adlı programda, izleyicilerin direniş için kullandıkları gerilla taktikleri gözden kaçmıyor. Programı telefonla arayan seyircilerin çoğunun derdi, Günay Hanım ile gelin adayı arasında geçenler hakkında yorum yapmak değil; Seda Sayan'ın telefonla arayanlara verdiği hediyeleri kapmak. Programı arayan orta yaş üstü kadınlardan birine Seda Sayan kaç çocuğu olduğunu soruyor. Kadın da üç kızı olduğunu, bunlardan birinin evli birinin de evlenmek üzere olduğunu söylüyor. Seda Sayan arayan izleyicinin toplumsal konumu itibari ile konuya yakın olduğunu düşünmüş olacak ki "Siz de bir kayınvalidesiniz. Gelininiz ya da damadınız size şunları söyleseydi ne yapardınız" gibi sorular sorup izleyiciyi bu karmaşanın içine çekmeye çalışıyor. İzleyici ise, soruya cevap vermekten ziyade, "benim de kızım var, evlenecek Mayıs'ta inşallah" diyerek Seda Sayan'ın kızına vermesini istediği çeyizlik hediyeleri bir an önce toplayıp gitmek derdinde. Orta yaşlı, kendi halinde bir ev hanımı, Seda Sayan'ın oyununa gelmeyip vur-kaç tekniğiyle ve hatta güçlünün silahıyla güçlüyü vuruyor.

Bir başka direniş de stüdyodaki yine kadın seyircilerden birinden geliyor. Evde gelişen bir başka olay üzerine yorumlarını belirtmek üzere mikrofonu ele geçiriyor. Önce apar topar olay hakkındaki fazla da önemsemediği yorumlarını veriyor; hemen sonra hazır mikrofon elindeyken Almanya'daki yakınlarına selam göndermeye başlıyor.

Görüldüğü üzere boyun eğiyormuş gibi görünen sınıfın gerilla savaşçıları popüler kültürün her açığını yakalamak da oldukça ustalaşmışlar. Bir başka izleyici de programın kurallarına göre oynayarak ve hiç de tepki toplamadan programın ahlakını eleştiriyor. "Gelin adaylarından birinin davranışını eleştirirken, sokakta biri bana böyle bir şey yapsa çok kızarım. Bunlar da sokakta olup bitiyor zaten, herkesin gözü önünde" diyor. Durup baktığımızda, *Size Anne Diyebilir miyim?* programının da Seda Sayan'ın şovunun da artık egemen sınıfların ideoloji direktmesi ortamı olmaktan çıkıp, gerilla savaşçısı ev hanımlarının zeki, sinsisi, küçük saldırılarıyla ele geçirdikleri yayınlar haline geldiğini görüyorsunuz.

Popüler kültür, işçi sınıfının, kadınların ya da gençliğin çaresizce altında ezildiği bir egemen güç ordusu değil. Belki bir ordu ama, bu ordu mutlak güç sahibi değil. Sanayi toplumlarında insanlar popüler kültür ürünlerini satın alıyorlar, izliyorlar ve gönüllü olarak tüketiyorlar. Ama bu tüketimi tam da egemen güçlerin onlardan beklediği şekilde yapmıyorlar. *Size Anne Diyebilir miyim?*'i izleyen bir genç kız ataerki sistemin oğulları yücelten sistemine karşı çıkıyor. Stüdyodan kayınvalidelerden birine

sesini duyurmaya çalışıyor “O sizin oğlunuzsa, Selma da annesinin babasının biricik kızı!!!” Fiske, popüler kültürü nasıl canımızın istediği gibi anlamlandırıp kullandığımız konusunda şunları söylüyor:

“İki şeyin arasında durabilme sanatı’ popüler kültürün sanatıdır. Onların ürünlerini kendi amaçlarımız için kullanmak, üretim ve tüketim arasında durma sanatıdır; konuşmak, onların dil sistemi ile kendi somut deneyimimiz arasında durmaktır; yemek pişirmek, onların süper marketi ile kendi eşsiz yemeğimiz arasında durmaktır.”

Sonuç olarak popüler kültür ürünlerinin ne niyetle üretildiği, ne kadar iyi üretildiği, ne kadar yaratıcı olduğu ya da insanlarda nasıl tepkiler yaratmaya çalıştığı; bütün bunlar onun hedeflenen etkisini garantileyen şeyler değil. Popüler kültür ürününün etkisi, ancak ve ancak egemen gücün stratejisi kültür ürünü ile bunu tüketmesi beklenen alt sınıfların anlamlandırması bir araya geldiğinde ortaya çıkar. Bir ürüne karşı hiçbir organize direnişin olmaması; onun kabul gördüğü anlamına gelmez.

Çünkü direniş beklenmedik kişilerden beklenmedik zamanlarda gelir. Güçsüzün kendisine saygısını koruması açısından bu direniş çok önemlidir, ve er ya da geç gelir. *Size Anne Diyebilir miyim?* evinden bizim evlerimize yayılan egemen güçlerin rıza toplama kampanyaları, popüler kültürün gerçekleşme anında gereken tepkiyi alıyor. Çünkü gücün olduğu her yerde bir direniş var.

Kaynaklar

- Arat, N. (1992). *Türkiye’de kadın olgusu*. Ankara: Say.
- Fiske, J. (1989). *Understanding popular culture*. London, New York: Taylor and Francis Group.
- Andrea L. (1991). *Women watching television: Gender, class, and generation in the American television experience*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Yüksel, E. (2000). *Medya ve kültür: Medyanın gücü ve gündem belirleme çalışmaları*. Ankara: İletişim Yayınları.